

Insula Ada Kaleh se afla pe Dunăre, la 3 km mai jos de Orșova. Acum, ea este acoperită de 30 m de apă, în urma construirii barajului de la Porțile de Fier. Însă existența ei până în 1970 a fost marcată de numeroase evenimente demne de menționat și putem spune chiar că ea a jucat de-a lungul timpului un rol destul de important în geopolitica regiunii. De asemenea, aspectul ei exotic și specificul populației pe care a avut-o au făcut ca amintirea sa să dăinuie în memoria bănățenilor, și nu doar în a lor.

Ada Kaleh avea o lungime de 1.750 m și o lățime maximă de 500 m, fiind populată în perioada interbelică de aproximativ 1.000 de locuitori, toți de naționalitate turcă și de religie musulmană. A fost atestată documentar încă din antichitate, când Herodot o denumea Cyraunis, apoi într-un raport al Cavalerilor teutoni din 22 februarie 1430, sub numele de insula Saan, cu 216 locuitori. Regii unguri au întărit-o, ea mărindu-și importanța strategică odată cu desfășurarea războaielor cu turcii din secolele XVI-XVII. După o lungă perioadă de nesiguranță, în urma bătăliei de la Mohács din 1526 a fost pentru prima dată ocupată de turci. În timpul războiului din 1689 pe insulă au debarcat trupele austriece, fiind întărită de generalul Heister, dar otomanii au recucerit-o în scurt timp, păstrând-o până la pacea de la Passarowitz (1718), când a ajuns din nou în posesia Austriei.

În urma acestei păci, austriei, la ordinul împăratului Carol III, au construit pe insulă o puternică cetate militară de tip Vauban (în formă de stea). Foarte bine întărită, aceasta avea două centuri de galerii în jurul unui fort central. La colțuri se aflau 20 de posturi de strajă, cetatea având șase porți principale. Tot în colțuri se aflau patru pulberării, iar în interiorul cetății au fost clădite cazărmi și construcții auxiliare. În epocă, insula și cetatea ei se numeau Noua Orșovă. Tot atunci, pe malul sârbesc al Dunării a fost ridicată cetatea Elisabeth de către austriei. Aceasta a fost dărâmată mai târziu, în 1868, de către prințul sârb Mihail Obrenović.

În anul 1739, după pacea de la Belgrad, insula a ajuns din nou sub stăpânire turcească. În 1790 a fost recuperată de austriei, însă prin pacea de la Sviștov din anul următor a fost retrocedată sultanului. Se poate vedea de aici importanța acordată de toate taberele acestei insule, care și-a schimbat stăpânii în nenumărate rânduri. Între 1791 și 1878 a rămas totuși în posesia Imperiului otoman, timp în care acolo s-au și așezat locuitorii turci musulmani. Din acei ani s-a și păstrat denumirea de Ada Kaleh (în limba turcă Ada Kale însemnând "Insula fortăreață").

Treptat, în acea perioadă ea și-a pierdut însă caracterul de cetate de frontieră, devenind în schimb, în urma creșterii importanței navigației pe Dunăre în secolul al XIX-lea, un însemnat punct turistic și comercial. Galerile din cetate au fost transformate în locuințe, iar în locul

cazărnilor austriece au apărut case cu caracter turcesc. Acestea aveau prispe cu foișor, încăperi separate pentru femei și bărbați, mobilier tradițional și băi rituale în colțul odăii de locuit. Mai târziu au fost construite case chiar și pe zidurile vechii cetăți, care au constituit latura cea mai pitorească a insulei.

În acea perioadă a fost vizitată de personalități ilustre, precum scriitorul danez Hans Christian Andersen în drumul său pe Dunăre către Viena (1841) sau fostul conducător revoluționar maghiar Lajos Kossuth, care tocmai pleca în exil către Turcia (1849). Numeroase vase europene circulau pe Dunăre în acel secol, tot mai multe poposind pe Ada Kaleh, turiștii fiind atrași de specificul exotic al insulei. La rândul lor, locuitorii ei au știut să folosească aceste ocazii, pregătindu-se în mod adecvat primirii vizitatorilor. Aceștia erau serviți cu bunătăți culinare locale, printre care vestitele dulcețuri de trandafiri și de smochine, suciuc și alte dulciuri orientale, rahat, țigarete aromate sau cafea turcească la nisip. În acest mod, turismul a luat o mare amploare pe insulă, care datorită câștigurilor obținute a cunoscut o viață înfloritoare a locuitorilor săi.

Beneficiind de o climă blândă, pe Ada Kaleh creștea floră mediteraneană, cuprinzând leandri, migdali, castani, smochini sau chiparoși. Se aflau de asemenea numeroase culturi de trandafiri pentru producerea de parfumuri, însă mai târziu acestea au fost abandonate din cauza deselor inundații provocate de Dunăre, care le produceau mari stricăciuni. Au fost efectuate în schimb plantări masive împotriva vântului, creându-se adevărate grădini de smochini sau chiparoși, fapt ce îi determina pe autorii unui film documentar din 1968 să compare insula Ada Kaleh cu un crâmpei din 1001 de noți.

În partea din amonte a insulei era amenajat un splendid parc de castani sălbatici, iar spre aval erau ruinele puternicei cetăți de odinioară, cu câte trei rânduri de ziduri și trei șanțuri despărțitoare pentru apă. Către răsărit se afla o frumoasă și impunătoare geamie, care până în 1799 fusese mânăstire franciscană. Interiorul ei era împodobit cu covoare de mare preț, cel mai important având dimensiunile de 16×12 m, fiind așternut pe jos. El reprezenta o donație din 1904 din partea sultanului Abdul Hamid al II-lea.

După înfrângerea turcilor în războiul din 1877-1878, Serbia a devenit independentă, iar insula Ada Kaleh a rămas separată de restul Imperiului otoman. Nefiind menționată în niciun fel în Tratatul de pace de la Berlin din 1878, ea a rămas nominal în stăpânirea Turciei, dar, la solicitarea sultanului, populația musulmană a insulei a fost luată în grijă de Austro-Ungaria. Schimbarea stăpânirii nu i-a afectat însă prea mult pe locuitorii turci, care și-au putut păstra administrația locală autonomă și ocupațiile tradiționale, orientate către dezvoltarea turismului.

Prin dispariția Austro-Ungariei în 1918, insula va reveni României. Vizitată încă din 1921 de primul ministru, generalul Alexandru Averescu, statutul ei a fost clarificat abia în 1923, când Turcia a renunțat definitiv la orice pretenție asupra sa. Perioada interbelică a continuat să fie una prosperă pentru locuitorii din Ada Kaleh. Vizitând-o în 1931 împreună cu premierul Nicolae Iorga, regele Carol II i-a acordat o serie de înlesniri vamale și scutiri de impozite, măsuri în urma cărora starea economică a insulei era înfloritoare. Ea forma o comună aparte, pe teritoriul său existând Societatea Musulmană, cea care a construit în perioada interbelică o uzină electrică pentru asigurarea iluminatului localității. Copiii învățau într-o școală primară cu limbile de predare turcă și română. Adulții munceau la fabrica de țigări de foi, la țesătorie și la fabrica de rahat. Totodată, existau și un cinematograf, precum și un teren și o echipă de fotbal.

Comuniștii au stricat această frumoasă existență a locuitorilor din Ada Kaleh. Ei au desființat clasele gimnaziale ale școlii, insula și-a pierdut rangul de comună, proprietățile au fost confiscate. După ora 20 nu se mai putea ajunge pe insulă, iar în timpul conflictului cu Tito, pe malul Dunării a fost ridicat un gard de nuiele chiar pe marginea șoselei, ca să nu se mai poată vedea dincolo. Nici măcar insula Ada Kaleh nu mai putea fi văzută de pe malul românesc! În 1951 cei mai înstăriți locuitori au fost deportați în Bărăgan. Pe insulă au început să fie așezați locuitori de naționalitate română.

Toate acestea au culminat cu dispariția efectivă a insulei Ada Kaleh, prin construirea prin colaborare româno-iugoslavă a hidrocentralei de la Porțile de Fier. Nivelul Dunării s-a înălțat în acea zonă cu aproape 40 m, insula rămânând, după cum arătam, la 30 m sub apă. În prealabil, locuitorii au fost evacuați, împrăștiindu-se prin alte regiuni ale țării, în special Dobrogea, sau emigrând în Turcia. Unele vestigii de pe Ada Kaleh au fost strămutate de autorități pe insula Șimian de lângă Drobeta-Turnu Severin, însă proiectul nu a avut succes. Noua insulă nu a putut lua locul Ada Kaleh-ului, iar zidurile transferate acolo sunt invadate de bălării. Niciun locuitor turc nu a dorit să își continue existența pe insula Șimian.

Distrușterea acelei comunități înfloritoare, cunoscută prin caracteristicile și produsele sale în întreaga regiune și chiar pretutindeni în țară, a însemnat o pagină dureroasă de istorie. Locuitorii turci au fost nevoiți să își părăsească activitățile atât de rodnice de până atunci și tot ce agoniseră de-a lungul vieții. Mica lor comunitate s-a risipit în țară și în lume. Dar în amintirea bănățenilor insula Ada Kaleh stăruie poate mai mult decât orice altă pierdere istorică suferită. Ea a reprezentat în vremurile bune o adevărată perlă a Banatului. Acum, insula zace pe fundul lacului de acumulare și numai în consemnările istoricilor mai poate fi menționată.

Text: Centul Cultural "Ion Manu"